

LEZING HANS ACHTERHUIS // JAARCONGRES IDEALEN 18-10-2018

'Smeed het ideologische ijzer nu het heet is'

Eind jaren negentig van de vorige eeuw zou Utopia-criticus en emeritus hoogleraar wijsbegeerte Hans Achterhuis nooit op een congres over idealen zijn uitgenodigd, zegt hij. 'Sterker nog, ik denk dat er in die jaren nooit een congres over zou zijn gehouden.' En daar staat hij nu, op het jaarcongres 2018 van Trendbureau Overijssel over... juist, idealen.

Achterhuis schreef verscheidene boeken over utopisch denken. Bij herlezing van Thomas More's *Utopia* ter ere van het 500-jarig bestaan van het boek in 2016, wordt zijn aanvankelijk kritische oordeel milder. Daarmee past de wijsgeer in de heersende tijdgeest, zo geeft hij toe.

Idealen zijn niet langer gevaarlijk

Waren de jaren negentig een tijd waarin utopieën en idealen als gevaarlijk te boek stonden - de grote socialistische utopie van de Sovjet-Unie was net uit elkaar gevallen - inmiddels worden idealen niet meer verfoeid. 'Dus', spoort Achterhuis zijn publiek aan, 'smeed het ideologische ijzer nu het heet is. En laat mij helpen door iets filosofisch te vertellen over de achtergrond van utopieën en idealen.'

Ons denken over idealen wortelt in de denkexperimenten van Plato, zo betoogt Achterhuis. Zoals de grot waarin alleen de schaduwen van de werkelijkheid zichtbaar zijn. Langzaam ontdekt de mensheid dat de ware werkelijkheid, en daarmee de ideeën en de idealen van de mensheid, op een hoger niveau liggen, richting de hemel buiten de grot.

Op deze metafoer borduurt het Christendom voort. Net als God staan idealen boven ons; ze trekken ons omhoog en we volgen ze na. Het idee dat we ons naar idealen boven ons moeten richten, is rechtstreeks afkomstig van Plato.

Van de hemel naar de hel

De oude Grieken zijn helemaal niet bezig met het creëren van een ideale samenleving. Ze filosoferen er alleen maar over. Thomas More maakt het ideaal vele eeuwen later waar in zijn *Utopia*. Hij schetst een samenleving waarin mensen gelukkig zijn zonder luxe, macht of privébezit. Maar - en daar is Achterhuis' oorspronkelijke kritiek op Utopia - als je deze blauwdruk tot in detail uitvoert, wordt de beloofde hemel een hel.

Toch zit er meer in het boek van More, ontdekt Achterhuis later. Maatschappijkritische observaties waarmee je vandaag de dag nog steeds iets kunt. Kleine utopieën. Niet de utopische samenleving is de crux in het boek, maar de weg er naartoe. Olifantenpaadjes, noemt Achterhuis dat - naar de nieuwe wegen die olifanten creëren door ze de gebaande paden te verlaten.

We vechten niet voor onze idealen

De vraag blijft waarom mensen, hoewel van goede wil, het vertrouwde asfalt blijven volgen, in plaats van te kiezen voor de olifantenpaadjes van idealen. Achterhuis haalt een discussieavond aan over de ecologische toekomst van Twente. Iedereen koos daar hartstochtelijk voor verandering, maar er kwam niets van terecht. 'We doen het allemaal. We hebben idealen, maar we vechten er niet echt voor', zegt de emeritus hoogleraar.

Daarmee komt hij bij zijn favoriete filosoof, Niccolò Machiavelli. Die doet een interessante observatie over het Romeinse rijk. De Romeinen voerden onderling veel strijd en zouden volgens velen hun grote rijk veel eerder tot stand hebben gebracht als ze wat vreedzamer hadden samengewerkt.

Leer van Machiavelli

'Machiavelli zegt juist dat het rijk zo groot en machtig is geworden omdat er in Rome altijd op het scherpst van de snede is gevochten. De Romeinen knokten keihard voor hun idealen en veranderden zo de samenleving', zegt Acherhuis. Om te besluiten: 'Je kunt veel van Machiavelli leren als je strijdt voor idealen.'